

Rakstu sagatavoja Pēteris Blūms Ludzas novada pašvaldības projekta „Kā saglabāt Ludzas pilsētas kultūrvēsturisko mantojumu” ietvaros. Projektu atbalstīja Kultūrkapitāla fonds un Latgales reģiona attīstības aģentūra

Lai cik labvēlīgs nebūtu bijis liktens, apveltot kādu vietu ar aizkustinošām ainavām, krāšņiem kultūras pieminekļiem, šīs vietas nebūs laimīgas bez cilvēkiem, ko zina kā savas Vietas patriotus, kas tās pazīst, mīl, lepojas un jūtas par tām atbildīgi. Gan savā, gan citu vietā.

Un to darīja Vietas patrioti

Vai ir gadījies dzirdēt par Līgatnes papīrfabrikas 19.gs. koka māju ciematiņu, kas pēc iepazīšanas un izpētīšanas, ieguvis jaunu elpu un sācis atdzimst? Un to vada cilvēki, kas grib redzēt Līgatni skaistu, lai gan vairums saka, ka tur ir tikai vecas koka būdas, kas jājauc nost.

Kas gan nav bijis Vecrīgā un nav izbaudījis vēsturiskas pastaigas pa tās romantiskajām ieliņām? Bet kas atceras, ka pirms 40 gadiem cauri Vecrīgai tagadējās Kaļķu ielas vietā grasījās izlauzt divtik platu Ļeņina ielu un ka pirms 35 gadiem tika pabeigts Vecrīgas atjaunošanas plāns, ar ko sākās tās atdzimšana? Un to uzsāka cilvēki, kas spēja saskatīt Vecrīgā ne tikai Rīgas pagātni, bet arī tās nākotni.

Visi zina, ka Rundālē ir lepnākā un greznākā pils Baltijas valstīs, bet vai tikpat bieži mēs atsaucam savā atmiņā to, kāda šī pati pils bija pirms 40 gadiem, kad tur bija skola, sporta zāle, klubs un vieta, kur glabāja kartupeļus, rezerves detaļas un minerālmēslus? Nolupusi, pelēka, izdilušām parketa grīdām un pusnobirušiem griestu gleznojumiem. Bet tur atnāca cilvēki, kas negribēja pieredzēt šīs pils lēnu agoniju un neizbēgamu bojā eju.

Mēs arī zinām Kuldīgu, šo Kurzemes mazpilsētu dārgumu, pēdējo baroka pilsētiņu šai Baltijas jūras krastā. Vēl tikai pirms dažiem gadiem likās, ka nebeidzami ugunsgrēki, bankroti, logu nomaiņas, veco māju izzušana kļuvis lavīnveidīga un neapturama. Bet, nekā – atnāca īstie cilvēki, kuldīdznieki, kam bija svarīgs darbs un sūtība – pārtraukt bezizejas sajūtu, ļaut pārējiem noticēt un piespiest sevi domāt un strādāt ne jau likuma pantiem, bet saviem pēctečiem un pilsētai.

Atdzimšanas izaicinājums

Droši vien kāds teiks, ka tas gan laikam traks – Kuldīgu ar Ludzu salīdzināt! Protams, ka to nevar, jo Kuldīga nav celta starp ezeriem, Kuldīgas viducī nav pils un baznīcas kalna galā, nav kalnu, no kuriem par pilsētu priecāties. Kuldīgā nav Latgalei raksturīgās arhitektūras. Bet daudz kopīga tām ir gan un pats pirmais – pašsaglabāšanās un atdzimšanas izaicinājums. Un Ludzai tas ir daudz lielāks, spēcīgāks izaicinājums, jo pirms 3 paaudzēm tā piedzīvoja smagu, gandrīz liktenīgu triecienu – tā zaudēja savu seno centru un veselumu, bet turpināja dzīvot.

Esot Ludzā un zinot tās sūro likteni, reizēm rodas sajūta, ka šajā pilsētā ir daudz cilvēku, kam nolaidušās rokas un zudusi ticība nākotnei. Dzīvo tik nost to, kas ir un gan jau kāds kaut ko piemetīs aiz žēlastības. Nepiemetīs, pašiem jāsastrādā!

Šo grēku jāmēģina izpirkt

Mums Latvijā daļai cilvēku raksturīgi zāgēt zarus, uz kuriem paši sēž. Cik nav dzirdēts runu „ar putām uz lūpām”, ka mums pietiek sargāt un atjaunot tos vācu baronu midzeņus, visas tās pilis, muižas un drupas jājauc tik nost, jo tās būvētas uz mūsu senču kauliem, ar mūsu priekšteču sviedriem. Tikai bail domāt, kāda

būtu Latvija bez tās pilīm, muižām, pilsdrupām. Mēs būtu bez pagātnes, bez vēsturiskās atmiņas, bez ainavas, jo arī lielu daļu baznīcu būtu jānojauc, jo tās cēluši tie paši grāfi un baroni. Cik nav nojaukts, postā aizlaists dažādu aizspriedumu dēļ gan agrāk, gan pavisam nesen – muižu, baznīcu, klosteru, ļeņinu, laika zīmju, it kā caur to mums vieglāka dzīve pienāktos. Nekā, tas mums nāks līdz kā grēks un jāmēģina to izpirkt. Tāpēc jau tos sauc par pieminekļiem, lai saprotam, ka viss, kas šai zemē un ar šo zemi, mums noticis ir mūsu vēsture un tikai naivais domās, ka, izraujot lapu no vēstures grāmatas, viņš būs to izdzēsis arī no vēstures.

Jā, Latgales tradīcijas ir atšķirīgas

Cik nav dzirdēts un lasīts, ka, lūk tur esot citāda kā pārējā Latvijā. Ka mājas un baznīcas esot līdzīgas tām, kas esot viņā pusē robežai, Krievijā. Tad jau sanāk, ka tie, kam slāviski uzvārdi, nemaz nav īsti latvieši, bet tādi puskoka lēcēji? Vai tad Rundāles pils, Aglonas baznīca, Doma baznīca ir tādas ļoti latviskas, bet tas netraucē tām būt par mūsu kultūras dārgumiem. Vai tad latviešu valodā nav gan krievu, gan lībiešu, gan vācu cilmes vārdu? Te būtu tā skaidri jāpasaka – jā, Latgales būvmākslas tradīcijas ir atšķirīgas no Kurzemes vai Vidzemes, jo vēsturiski tā atradusies daudz spēcīgākā Polijas un Krievijas kultūru iespaidā un glabā šīs sajūtas joprojām. Tieši ar šīm kultūras kvalitātēm tā atšķiras no citiem Latvijas novadiem, tādējādi veidojot pakāpenisku etnisko kultūru saplūsmes, saskarsmes robežu starp baltu un slāvu tautām, kurām lemts blakus dzīvot. Tikpat kā nemaz nav dzirdēts, kāda ietekme uz mazpilsētu pilsētvides attīstību bijusi daudzskaitlīgajai ebreju kopienai, turklāt, ne tikai Ludzā bet arī Preiļos, Kuldīgā, Sabilē, Aizputē, Valdemārpilī un vēl citur. Un šī, sevišķi jau koka arhitektūra, nav tikai te, Latgalē, bet plašā saskarsmes robežjoslā atpazīstamas arī Somijā, Lietuvā, Igaunijā. Un tad vēl būtu jāatceras, ka arī Rīgas, tāpat kā visu Krievijas impērijas pilsētu vienotā stila arhitektūru kopš 19. gs. sākuma gandrīz gadsimtu noteica Pēterburgā izstrādātās un Krievijas imperatora apstiprinātās paraugfasādes!

Viena no slavenākajām koka pilsētām pasaulē ir Rauma Somijā, kur ik uz soļa redzam tādu pašu fasāžu „krieviski” dekorētu arhitektūru kā Latgalē, bet somiem tas ir nacionālais lepnums, UNESCO Pasaules mantojums! Vācijā koka arhitektūras ir ļoti maz un viens no slavenākajiem 19. gs. koka arhitektūras ansambļiem ir 1826. gadā krievu tradicionālajā stilā Potsdamā, netālu no Berlīnes krievu grenadieru pulka korstiem uzbūvētais ciems ar 14 sētām.

Uz māju fasādēm – neviltots prieks

Un galu galā, kāpēc gan kādam būtu jāpierāda, ka savdabīgā Latgales koka arhitektūra ir tikpat vērtīga kā jebkurš cits kādas tautas būvmākslas mantojums! Tādu neviltotu prieku par dzīvi, ko redz uz šo māju fasādēm, neredz nekur citur Latvijā! Ja nu vienīgi sākam meklēt līdzības 19. gs. otrās puses t.s. „šveiciešu stila” bagātīgajās fasāžu cakās un musturos un reizēm abi stili saplūst pilnīgi neatšķetināmā koka ornamentu ņirboņā. Jā, cik daudzi no šo rindu lasītājiem zina (vai atceras), ka Latgales māju koka dekorī nav tikai smuki musturi, bet arī simboliskas zīmes, kam namus un to apdzīvotājus vajadzēja pasargāt no ļaunas acs, dot labu veselību un bagātu ražu? Tur var atrast rietošas un austošas saulītes, vilnīšus, uzarta lauka zīmes un „beregīņas” (no vārda krievu valodā *оберегу*, kas apzīmē sargājošās kokgriezumu zīmes uz ēku fasādēm) un daudzas citas.

Varētu domāt – nu kas tur, vecas mājas un pilsētas taču jājauc nost, vai ne? Bet kāpēc tūristi nebrauc uz pilsētu vārdā Stučka (tagad Lielvārde)? Ne jau lepnā greznībā meklējama kultūra, bet cēlā vienkāršībā, prasmē ieraudzīt skaistumu tajās lietās, ko kāds radījis pirms daudziem gadiem un kas spējis izdzīvot līdz mūsu laikam un joprojām ar mīlestību tiek lietots, kopts un saudzēts.

Laika nav daudz, Latgales būvmākslas valoda aizvien vairāk tiek aizmirsta un degradēta, tās vietā ļoti bieži parādās bezpersoniskas celtnes, kuru stils saucas NEKAS - bez valodas, bez iedzimta siltuma un mājīguma, bez sava „es”. Kāds gan par to lepnums saimniekam, cik prieka kaimiņiem? Un nav liela prieka arī par senajām Ludzas koka mājām ar noplēstām logu apmalēm, zudušiem čukuru un zelmiņu rotājumiem, dīvaini stīviem plastmasas logiem ar vienu stiklu ar irdenām, nodzeltējušām putām gar malām, kas drīz vairs neturēs ne siltumu, ne pašu logu.

Lai protam novērtēt to, kas mums ir

Latvijai nav bijis viegli, tai bijis smags liktenis, cenšoties izdzīvot daudzajos karos un revolūcijās. Mums nav dāsnu zemes bagātību, tāpēc mūsu lielākās bagātības ir daba cilvēki un tas, kas saglabāties kā mūsu kultūras mantojums. Mums pieder tikai tas, kas ir, nevis tas, kas bijis. Gribētos katram novēlēt, lai protam to novērtēt. Ja kāds teiks – a ko tur, lai tās vecās būdas zūd, kāda būs Ludza, kad sagraus pēdējā vecā, mīļā koka mājiņa? Vai tas, ko saucam par mūsdienu arhitektūru, spēs mūsu mazbērniem vēstīt, ka te ir Latgale, ka te ir pilsēta, kurai, kā stāsta, bezmaz tūkstoš gadu?

Gribētos pēc iespējas drīzāk pieredzēt to mirkli, kad Ludzā iemirdzēsies gaisma pirmajā pa īstam atjaunotajā koka mājā, kur bez

Lai pēc kāda laika, kas prasīs daudz sapratnes, rūpīga atjaunošanas darba un ciešas gribas ieraudzīt Ludzas vecajās mājās savu neatkārtojamo Eiropas kultūras sastāvdaļu, vairs nevajadzētu teikt – Tu mana mīļā, nesaprastā un līdz galam nenovērtētā Latgale!